

Nekatera metodološka izhodišča sodobne antropologije*

ZMAGO ŠMITEK

Teoretični potencial socialne in kulturne antropologije (v nadaljnjem tekstu: antropologija) predstavlja množica različnih pristopov, metod in teoretičnih perspektiv, ki so se izoblikovale glede na praktične potrebe zelo razvejanih raziskovanj. Eno od najzanimivejših metodoloških vprašanj je vključevanje časovne dimenzije, saj so bili v antropologiji občasno zelo močni in celo prevladujoči nehistorični koncepti. Do povečanega interesa antropologije za zgodovino je pripeljala po eni strani kritika "statičnih" antropoloških metod, po drugi strani pa je k temu prispevalo tudi povečano zanimanje zgodovinarjev za antropologijo.¹ Bolj kot nek izdelan metodološki ali teoretični program je bilo za zgodovinarje zanimivo avtentično človekovo in človeško izkustvo v zgodovini, kakršnega preučujeta antropologija in etnologija.

Vendar v trenutku, ko se zgodovinarji navdušujejo za takšen pristop (nekateri ga imenujejo "retrospektivna etnografija" in drugi "antropološka zgodovina"), med antropologi že poteka iskanje poti iz oklepa takšne klasične "etnografije". Zato je treba razlikovati med antropološko zgodovino in zgodovinsko antropologijo: razdvaja ju metodologija študija mikrookolja, ki jo je Clifford Geertz strnil v izrek: "Antropologi ne preučujejo vasi, ... (ampak) raziskujejo v vasih."² Pri tem ne gre le za dobro znano dejstvo, da antropologi zbirajo podatke večinoma na "terenu", zgodovinarji pa v arhivih, temveč za nujnost dinamizirati okostenele polarnosti, ki nam otežujejo vpogled v družbo in zgodovino. Zgodovinska antropologija skuša prevladati polarnost strukture in akcije ter povezati dva doslej nezdružljiva modela raziskovanja.

Če današnjega antropologa zanima zgodovina, ga zanima predvsem to, kako posamezniki ali skupine aktualizirajo pretekle dogodke v sedanjosti, kako zgodovino reinterpretirajo, manipulirajo z njo, ali pa si jo celo na novo izmišljajo za današnjo rabo.³ Pomembno mu je npr., katere podatke posamezniki ali kolektivi pri tem izberejo in uporabijo, katere prepuste pozabi in kakšni so vzroki za tako selekcijo. Zanimivo, da časovni vidik pri tem niti ni najbolj pomemben, saj so "vzorci" (re)konstrukcij (metafore, metonimi in alegorije) sorazmerno obstojni v dolgih časovnih obdobjih. Antropolog torej pogosto razkriva zgodovino, ki poteka počasneje in globlje od zgodovine dogodkov. Prav zato pa so antropologija, etnologija in folkloristika zanimive za tiste zgodovinarje, ki preučujejo dolga časovna obdobja.⁴ Da bi spoznal procese doživljanja in kreiranja zgodovine v mentalnem svetu svojih informatorjev, antropolog uporablja drugačne analitične metode, ki so bližje psihologiji ali literarni teoriji kot pa zgodovinsko.

Resničen predmet raziskovanja je lahko le oseba in ne nekakšna iluzorna skupnost. Človek se vselej opredeljuje kot posameznik tako do okolja kot do soljudi in to daje privid družbe. Zato družbe ni mogoče preučevati kot namišljene enote, temveč le

* Tekst je del širše celote, ki je v pripravi za natis v Kamniškem sociološkem zborniku.

¹ Don Kalb, Hans Marks, Herman Tak, *Historical anthropology and anthropological history: two distinct programs*, Focaal, Tijdschrift voor antropologie 1996, No. 26/27, 6.

² Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books 1973, 22.

³ Christian Giordano, *The past in the present: actualized history in the social construction of reality*, Focaal, Tijdschrift voor antropologie 1996, No. 26/27, 100.

⁴ Jacques Le Goff, *Time, Work & Culture in the Middle Ages*, Univ. of Chicago Press, Chicago-London 1982, IX-X.

kot množico oseb in odnosov med njimi. Res je, da človek v praksi vedno pripada drugim posameznikom in skupinam, vendar je nedvomno tudi, da brez posameznika ni empiričnega kraja nastanka vedenja, nastanka vrednot in nastanka kulture. Po tej razlagi je "individuum ... nepogrešljiv iz spoznavno-teoretskih, moralnih, političnih razlogov" in ga ni mogoče žrtvovati kakšni višji vrednoti.⁵ Zato je resnica vse, kar obstaja v sferi družbenega življenja, ne glede na odstopanja in tu ne more odločati kvantitativni kriterij "vsakdanosti" ali "tipičnosti". V skladu s tem je tudi izhodišče postmoderne antropologije, da dejstva niso samokonstitutivna, temveč nastopajo znotraj subjektivnih sistemov. Sočasno torej obstajajo različne konstrukcije realnosti in "naša" je vedno le ena izmed njih.

Vprašanje avtentičnosti in povednosti etnografskih podatkov pa se zastavlja še drugače. V klasični etnologiji in antropologiji (bolje rečeno, v etnografskem pristopu, ki je obema skupen) je bilo marsikdaj težko ugotoviti, ali temeljijo raziskave na dovolj preverjenih in pretehtanih dejstvih. Prepričljivost posameznih strokovnih besedil je bila občasno odvisna bolj od retorične spretnosti avtorja kot pa od njegove zanesljivosti pri terenskem delu. To je opozorilo na potrebo po višji ravni reflektivnosti. Ne gre toliko za spreminjanje uveljavljenih metod terenskega dela, temveč prej za upoštevanje in omejevanje vplivov zunanjih dejavnikov, ki vplivajo na "obarvanost" podatkov. Le na takšen način je mogoče pravilno analizirati obliko, strukturo in pomen sporočila.

Nekateri teoretiki so šli v svoji kritičnosti tako daleč, da so predlagali, naj bi bralcem preprosto nanizali "surove" podatke, iz katerih naj bi si sami ustvarili lastne sodbe. Vendar bi bili takšni teksti seveda vsem nestrokovnjakom premalo povedni. Drugi avtorji so si pomagali tako, da so v svoje etnološke/antropološke študije vpletali citate iz pripovedi svojih informatorjev. Opozarjali so tudi na nasprotja v miselnosti in družbeni moči med etnologom/antropologom in domačim ali tujim kulturnim okoljem. Kot eno od možnih rešitev so izoblikovali tudi metodo "primerjalne dogodkovne zgodovine" (*comparative event - history*). Z njo ugotavljajo tipologijo dogodkov, strukturo njihove povezanosti in medsebojno primerljivost in uporabnost takšnih struktur. Razvili so nove statistične metode, s katerimi je mogoče analizirati tudi tako težko merljive in kompleksne pojave, kot so čustva, koncepti ipd.⁶ Ugotovljeno pa je bilo, da noben pristop ne zadovoljuje v celoti in da je najboljša kombinacija dveh komplementarnih postopkov, od katerih je eden primerjalen in drugi reflektivno-analitičen. Prvi temelji na intuitivnem razumevanju določene kulture v njeni celovitosti in vzročnosti, drugi pa na pozitivistični razlagi posameznih kulturnih zakonitosti.

Pri uvajanju teoretičnih novosti je bila antropologija vsaj v zadnjih desetletjih dejavnejša od etnologije. Slednja se je v dobršni meri ukvarjala z zbiranjem empiričnih terenskih podatkov in ne toliko z njihovo poglobljeno analizo. Zato sta antropologija in etnologija v metodološkem smislu dopolnjujoči in prav bi bilo, da še naprej potekajo procesi zблиževanja med obema, kakor tudi z drugimi sorodnimi znanostmi.

⁵ Neva Šlibar, Siegfried J. Schmidt: "Vse izgublja svojo drugačnost", *Razgledi* 3. 4. 1995, 8.

⁶ Robert Auger, *On Ethnography: Storytelling or Science?*, *Current Anthropology* 1995, Vol. 36, No. 1, 98-114.